

Wstęp

Zatory płatnicze i związana z nimi windykacja długów to zjawisko, które istotnie rzutuje na kondycję finansową przedsiębiorstw. Przy tym jest to niezwykle skomplikowana tematyka prawa prywatnego. Zdając sobie sprawę z wagi tych kwestii, ustawodawca wprowadził wiele rozwiązań podatkowych, które pozwalają na ochronę wierzycieli borykających się z zaległymi należnościami. Z drugiej strony na dłużników narzucono obowiązki, które mają ich mobilizować do terminowych zapłat. Podstawowym rozwiązaniem podatkowym jest ulga na złe długi, która od długiego czasu obowiązuje w zakresie VAT, a od 1 stycznia 2020 r. wprowadzona została w ustawach regulujących podatki dochodowe PIT i CIT. Stosowanie tych rozwiązań podatkowych nie jest jednak pozbawione problemów. Funkcjonująca od wielu lat ulga w zakresie VAT pokazuje, jak trudne to zagadnienie i jak wiele wątpliwości interpretacyjnych jej dotyczy. Potwierdza to tylko wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z 15 października 2020 r. w sprawie C-335/19, który uznał część tych przepisów za niezgodne z dyrektywą unijną. W efekcie tego wyroku doszło do szeregu zmian w zakresie tej ulgi, które wprowadzono w życie 1 października 2021 r. w ramach pakietu SLIM VAT 2. Również regulacje w zakresie podatków dochodowych nie są materią łatwą. Dlatego w publikacji w sposób praktyczny wyjaśniamy stosowanie tych ulg oraz istniejące wątpliwości związane z korzystaniem z tych rozwiązań.

Borykając się z trudnymi wierzytelnościami, należy pamiętać, że rozwiązania podatkowe pomogą wierzycielom ulżyć fiskalnie, jednak w żadnym przypadku urząd skarbowy nie ściągnie od dłużnika zaległej należności cywilnoprawnej. Windykacja to kwestia cywilnoprawna leżąca w gestii wierzyciela. Wskazywał na to m.in. NSA w wyroku z 30 stycznia 2019 r. (sygn. akt I FSK 71/17), który uznał prawidłowość następującego stanowiska:

NSA

Sąd pierwszej instancji uznał, że organy właściwie wyjaśniały skarżącemu, że przepisy ustawy o VAT nie przewidują innego niż tzw. ulga na złe długi rodzaju zaspokojenia finansowego podatnika – wierzyciela. W szczególności przepisy cytowanej ustawy, jak również inne przepisy prawa podatkowego oraz regulujące sposób funkcjonowania i kompetencje organów podatkowych nie przewidują trybu innego działania tych organów. Wierzytelności strony wo-

bec jej kontrahentów, wskazanych w załączonych do ww. wniosku wezwaniach do zapłaty, miały charakter cywilnoprawny. Ich źródłem były określone stosunki zobowiązaniowe, stronami których zgodziły się być oba podmioty ukształtowane w oparciu o przepisy prawa cywilnego. Dla dochodzenia i egzekwowania należności cywilnoprawnych w polskim porządku prawnym przewidziany jest tryb postępowania cywilnego.

Rozdział 1

Ulga na złe długi w VAT

Ulga na złe długi w zakresie VAT funkcjonuje już prawie 20 lat (od czerwca 2005 r.). Reguluje ją art. 89a i art. 89b ustawy z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (j.t. Dz.U. z 2022 r. poz. 931 ze zm.; dalej: ustawa o VAT). Rozwiązanie to sprowadza się do tego, że w określonych okolicznościach wierzyciel, któremu dłużnik nie zapłacił za wykonanie usługi lub dokonane dostawy towarów, może odzyskać kwotę VAT należnego. Z drugiej strony dłużnik ma obowiązek korekty *in minus* odliczonego VAT naliczonego. Ulga na złe długi w zakresie VAT w Polsce ma swoje źródło w art. 90 dyrektywy Rady 2006/112/WE z 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz. Urz. UE L 347 z 11.12.2006, z późn.zm.).

Dyrektywa Rady 2006/112/WE

Artykuł 90

- 1. W przypadku anulowania, wypowiedzenia, rozwiązania, całkowitego lub częściowego niewywiązania się z płatności lub też w przypadku obniżenia ceny po dokonaniu dostawy podstawa opodatkowania jest stosownie obniżana na warunkach określonych przez państwa członkowskie.*
- 2. W przypadku całkowitego lub częściowego niewywiązania się z płatności państwa członkowskie mogą odstąpić od zastosowania ust. 1.*

1. Zmiana przepisów VAT w związku z wyrokiem TSUE

Przed zmianami wprowadzonymi przez pakiet SLIM VAT 2 w doktrynie podnoszona była błędna implementacja przepisów unijnych z zakresu ulgi na złe długi przez polskiego ustawodawcę. Kwestia ta budziła uzasadnione wątpliwości. Organy podatkowe twierdziły, że jest to zarzut chybiony. W orzecznictwie sądów administracyjnych kwestia prawidłowości implementacji była interpretowana różnie. Efektem tych wąt-

pliwości jest wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 15 października 2020 r. w sprawie C-335/19, w którym TSUE stwierdził:

TSUE **Implementacja prawa UE:** (...) art. 90 dyrektywy 2006/112 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, które uzależniają obniżenie podstawy opodatkowania VAT od warunku, by w dniu dostawy towaru lub świadczenia usług, a także w dniu poprzedzającym dzień złożenia korekty deklaracji podatkowej mającej na celu skorzystanie z tego obniżenia dłużnik był zarejestrowany jako podatnik VAT i nie był w trakcie postępowania upadłościowego lub w trakcie likwidacji, zaś wierzyciel był w dniu poprzedzającym dzień złożenia korekty deklaracji podatkowej nadal zarejestrowany jako podatnik VAT.

Wyrok potwierdził więc, że polskie przepisy ulgi na złe długi były częściowo niezgodne z dyrektywą. Za niezgodne z celami dyrektywy TSUE uznał wymóg zarejestrowania wierzyciela i dłużnika jako podatników VAT oraz aby dłużnik nie znajdował się w trakcie postępowania upadłościowego lub likwidacji. W ocenie TSUE status podatnika nie determinuje możliwości skorygowania rozliczeń VAT. Co do drugiego z wymogów TSUE uznał, że: (...) ostatecznie nieściągalny charakter wierzytelności nie może zostać stwierdzony przed zakończeniem postępowania upadłościowego lub likwidacyjnego, warunek taki faktycznie uwzględnia niepewność nieodłączną ostatecznemu charakterowi niewywiązania się z płatności.

Niezgodność polskich przepisów z prawem UE oznaczała, że polskie przepisy ustawy o VAT dotyczące ulgi na złe długi musiały zostać zmienione. Tak się też stało 1 października 2021 r., kiedy w życie weszła ustawa z 11 sierpnia 2021 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz ustawy – Prawo bankowe (Dz.U. poz. 1626) tzw. SLIM VAT 2. O skutkach tych zmian piszemy w dalszej części.

Do czasu wprowadzenia zmian podatnicy mogli powoływać się przed organami oraz krajowymi sądami administracyjnymi bezpośrednio na wyrok TSUE w sprawie C-335/19, w celu realizacji przysługujących im praw. Wierzyciele mogli odzyskiwać VAT bez konieczności spełnienia warunków zanegowanych przez TSUE. Prawo do odzyskania podatku wraz z pełnym oprocentowaniem przysługiwało tym wszystkim, których zobowiązania nie zdążyły się przedawnić. Należało przy tym rozróżnić dwie sytuacje podatników.

1.1. Wniosek o wznowienie postępowania

Podatnicy, którym odmówiono mocą decyzji ostatecznej ulgi na złe długi z powodu niespełnienia przesłanek będących przedmiotem rozstrzygnięcia TSUE, mogli skorzystać z możliwości jej wzruszenia na podstawie art. 240 § 1 pkt 11 Ordynacji podatkowej. Zgodnie z nim w sprawie zakończonej decyzją ostateczną wznawia się postępowanie, jeżeli orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ma wpływ na treść wydanej decyzji. Wznowienie postępowania podatkowego było możliwe tylko na